

BUCOVINENI ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI ÎNTREGITE. SENATUL, LEGISLATURA 1920–1922 (II)

RODICA IAȚENCU

Bukowiner Vertreter im Parlament Grossrumäniens. Der Senat, Legislatur 1920–1922 (II)

(Zusammenfassung)*

Die Parlamentswahlen im Jahre 1920 (Wahltag: 25., 26. und 27. Mai für das Abgeordnetenhaus; 30. und 31. Mai für den Senat) wurden von der Regierung des Generals Averescu (Amtszeit: 13. März – 17. Dezember 1921), des Präsidenten der Volkspartei organisiert. In der Bukowina verliefen die Wahlen aufgrund des Dekrets Nr. 1 638 vom 8. April 1920, durch das einige Bestimmungen des Wahlgesetzes für die Bukowina (Nr. 3 620) vom 24. August 1919 verändert wurden.

Im ersten Teil unseres dokumentarischen Beitrags präsentierten wir die Validierung der Wahlen des Senats in den neun Bukowiner Wahlkreisen und die gewählten Senatoren, und zwar: Constantin Cosmiuc (die Bezirke Kimpolung und Gura Humora), Ipolit Tarnavski (Bezirk Radautz), George Jemna (Bezirk Storozynez), George Grigorovici (Czernowitz-Stadt), Constantin Niculiță (Bezirk Czernowitz), Eugen Kosak (die Bezirke Kotzman und Zastawna), Nicolae R. Căpităneanu (die Bezirke Waschkoutz und Wisznitz), Erast Tarangul (Bezirk Sereth), Ion Nistor (Universität Czernowitz), Vladimir Repta (Metropolit der Bukowina).

In der Legislatur 1920–1922 wurde die Bevölkerung der Bukowina von 16 Abgeordneten vertreten: George Grigorovici (er bewarb sich für die beiden Häuser und entschied sich für das Senatorenmandat), 3 stellvertretende Abgeordnete im Wahlkreis Czernowitz-Stadt und 10 Senatoren, darunter ein Senator von Amts wegen (der Metropolit der Bukowina) und 9 andere Kandidaten (8 aufgrund des allgemeinen Wahlrechts gewählt und einer seitens der Czernowitzer Universität).

Im zweiten Teil unserer Studie wird die Tätigkeit der Bukowiner Senatoren dargestellt, die Gesetzentwürfe besprachen und erarbeiteten, sich über die Vereinigung und Verwaltung der Bukowina äusserten, politische Erklärungen und Interpellationen hinsichtlich der Regierungstätigkeit präsentierten oder an der Debatte des Senats zur Thronrede teilnahmen. In diesem Kontext fanden strittige Gespräche über die administrative Vereinigung der Bukowina statt.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Bukowina, Parlamentswahlen, Senatoren, parlamentarische Tätigkeit.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

Activitatea senatorilor bucovineni în legislatura 1920–1922

În prima parte a acestui documentar, am prezentat validarea alegerilor parlamentare pentru Senat desfășurate în cele nouă circumscripții electorale care au fost organizate în Bucovina, precum și în județul Suceava–Regat (senatorii care au reprezentat acest județ au susținut intervenții care s-au referit și la problemele Bucovinei). În partea a doua, prezentăm activitatea senatorilor bucovineni din legislatura 1920–1922.

Alegerile parlamentare din anul 1920 (data alegerilor a fost fixată pentru zilele de 25, 26, 27 mai pentru Adunarea Deputaților și 30, 31 mai pentru Senat) au fost organizate de către guvernul condus de generalul Alexandru Averescu (13 martie 1920 – 17 decembrie 1921), președintele Partidului Poporului și s-au desfășurat pe baza tipului de scrutin introdus prin Decretul-lege privind reforma electorală din 14 noiembrie 1918 (vot universal, egal și direct). Lucrările Parlamentului s-au deschis la 20 iunie 1920. Organizarea alegerilor parlamentare din Bucovina s-a făcut în baza Decretului-lege nr. 1 638/8 aprilie 1920¹, care a modificat unele prevederi ale Decretului-lege electoral pentru Bucovina nr. 3 620/24 august 1919². Conform noii legi electorale, în fiecare circumscripție electorală se repartiza un număr de comune a căror populație să însumeze 50 000 de locuitori pentru alegerile de deputați și 100 000 de locuitori pentru alegerile de senatori. Urmau să fie aleși 17 deputați și 10 senatori în cele 23 de circumscripții electorale organizate în Bucovina.

La alegerile din mai 1920, au participat: Partidul Democrat al Unirii, Partidul Social-Democrat din Bucovina, candidați ai naționalităților minoritare și candidați independenți. În această legislatură parlamentară, populația Bucovinei a fost reprezentată de 16 deputați (George Grigorovici, care a candidat pentru ambele Camere, a optat pentru mandatul de senator; în circumscripția Cernăuți–oraș au fost

¹ Dezbaterile Constituantei – Senatul, „Monitorul Oficial” (în continuare se va cita D.S., M.O.), nr. 107, 6 august 1921, p. 2736.

² Decretul-lege privind reforma electorală din 14 noiembrie 1918, Decretul-lege electoral pentru Bucovina, nr. 3 620/24 august 1919, Decretul-lege cuprinzând dispoziții privitoare la alegerile pentru Adunarea Deputaților și Senat în Transilvania, Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, nr. 3 621/24 august 1919 au fost în vigoare, cu unele modificări, până în anul 1926 (în baza acestora au fost organizate alegerile parlamentare din anii 1919, 1920 și 1922). Unele dintre modificări se refereau la redimensionarea adunărilor alese, din anul 1920 crescând norma de reprezentare, astfel că numărul deputaților s-a redus: de la 337 la 231 în Vechiul Regat și Basarabia, de la 205 la 121 în Transilvania și de la 27 la 17 în Bucovina. O reducere similară a mandatelor s-a produs și la Senat, însă mandatele de drept s-au prezervat. Cf. Alexandru Radu, *Reforma sistemului electoral din România. O istorie analitică* (I), în „Sfera politicii”. Revistă de științe politice editată de Fundația „Orient Express”, București, vol. XX, nr. 1 (167), ianuarie–februarie 2012; accesat online: 10 februarie 2015, la adresa <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/167/art01-RaduA.php>.

aleși și trei deputați supleanți)³ și 10 senatori, dintre care unul de drept (mitropolitul Bucovinei) și nouă aleși (opt prin vot universal și unul din partea Universității din Cernăuți)⁴.

Populația Bucovinei a fost reprezentată, în legislatura parlamentară 1920–1922, de următorii senatori: Constantin Cosmiuc (județele Câmpulung și Gura Humorului), Ipolit Tarnavski (județul Rădăuți), George Jemna (județul Storojineț), George Grigorovici (Cernăuți-oraș), Constantin Niculiță (județul Cernăuți), Eugen Kozak (județele Coțmani și Zastavna), Nicolae R. Căpităneanu (județele Vășcăuți și Vijnța), Erast Tarangul (județul Siret), Ion Nistor (Universitatea Cernăuți), Vladimir Repta (mitropolitul Bucovinei). Aceștia au participat la dezbaterile unor proiecte de lege, au inițiat proiecte de lege, au susținut comunicări pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei, au prezentat declarații politice și comunicări referitoare la activitatea guvernului și la răspunsul Senatului la Mesajul Tronului, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei.

În fața Parlamentului și a noului guvern Alexandru Averescu, o coaliție între Partidul Poporului și Partidul Democrat, se ridicau probleme de mare importanță. Acum au fost adoptate decretele-lege privitoare la reforma agrară (1921), tratatele de pace semnate cu Austria, Germania și Ungaria (29 iulie – 14 august 1920), au fost realizate reforma financiară și unificarea monetară, a fost votată Legea privind sindicatele profesionale. În plan extern, s-a constituit Mica Înțelegere (1920–1921), organizație politică defensivă, din care făceau parte Republica Cehoslovacă, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și România, a fost semnată Convenția de alianță defensivă cu Polonia (3 martie 1921).

În legislatura 1920–1922 a Senatului, au prezentat interpelări și comunicări parlamentarii: Nicolai Ailincăi (Partidul Naționalist Democrat, județul Suceava–Regat), Constantin Cosmiuc (Partidul Poporului, județele Câmpulung – Gura-Humorului), George Grigorovici (Partidul Social-Democrat, Cernăuți-oraș), George Jemna (independent, județul Storojineț), Ion Nistor (Partidul Democrat al Unirii, Universitatea Cernăuți), Ipolit Tarnavski (Partidul Poporului, județul Rădăuți), Erast Tarangul (Partidul Poporului, județul Siret).

Una dintre prioritățile guvernului Alexandru Averescu a fost adoptarea tratatelor de pace încheiate cu Germania, Austria, Bulgaria, Ungaria. Primul dintre tratatele de pace semnate de România a fost Tratatul cu Germania (28 iunie 1919). Clauzele acestui tratat în problema despăgubirilor de război priveau și România. Suma totală și cotele ce reveneau diferitelor țări au fost stabilite ulterior de către o Comisie de reparații, care nu a luat în considerare interesele României. Prin Acordul

³ Vezi Rodica Iațencu, *Bucovineni în Parlamentul României Întregite. Adunarea Deputaților, sesiunea 1920–1922* (I), în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul XXII, nr. 1 (44), 2015, p. 285–302.

⁴ Facem precizarea că problemele Bucovinei au fost dezbătute de la tribuna Parlamentului și de către unii dintre reprezentanții județului Suceava–Regat (opt deputați și doi senatori).

de la Spa (16 iulie 1920), țării noastre i s-a atribuit numai cota de 1% din totalul reparațiilor germane⁵.

Tratatul de pace între Puterile Aliate și Asociate și Austria a fost semnat la 10 septembrie 1919, la Saint-Germain en Laye. Conform dispozițiilor art. 59, Austria a renunțat în favoarea României „la toate drepturile și titlurile asupra părții fostului ducat al Bucovinei, cuprinsă dincoace de fruntariile României, astfel precum vor fi fixate ulterior de principalele Puteri Aliate și Asociate”. Referitor la România, se prevedea (art. 60) că aceasta va încheia un tratat cu principalele Puteri Aliate și Asociate, care să cuprindă dispoziții necesare pentru „a ocroti” interesele locuitorilor „ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației”. În calitate de „succesor” al Monarhiei Austro-Ungare, România, așa cum prevedea art. 61, urma să preia sarcinile financiare ale acesteia pentru teritoriul intrat sub suveranitatea sa (500 milioane coroane aur, din care România urma să plătească 230 milioane franci drept „cotă de eliberare”). Clauzele referitoare la minoritățile naționale și cele de natură economică (dreptul marilor puteri de a „ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni”) încălcau independența națională și creau posibilitatea de amestec în treburile interne ale României. De aceea, delegația română, condusă de Ion I. C. Brătianu, a făcut propuneri de modificare a unor articole. Acestea nu au fost acceptate, însă s-a obținut înlăturarea Preambulului și a articolelor 10 și 11 din Tratatul privind minoritățile⁶, după care România, în urma notei ultimative din 15 noiembrie 1919, a semnat Tratatul, la 10 decembrie 1919⁷.

Tratatul de Pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Bulgaria a fost semnat la 27 noiembrie 1919, la Neuilly sur Seine. Art. 27 al acestui tratat fixa granițele Bulgariei cu Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Grecia și România, iar prin art. 59 Bulgaria recunoștea și accepta „fruntariile Austriei, ale Greciei, ale Ungariei, ale Poloniei, ale României, ale Statului Sârbo-Croato-Sloven și ale Statului Ceho-Slovac, astfel cum aceste fruntarii vor fi fixate de către principalele Puteri Aliate și Asociate”. Prin acest tratat, se fixa și cuantumul despăgubirilor de război (2 250 000 000 franci în aur), pe care bulgarii trebuiau să le plătească inclusiv României (art. 121). Din cauza unor clauze referitoare la minorități, considerate că lezează suveranitatea națională, guvernul României și cel al Regatului Sârbo-Croato-Sloven au refuzat semnarea acestui tratat. Ca urmare a unor presiuni din partea puterilor

⁵ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 20.

⁶ La 1 mai 1919, s-a înființat, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, Comisia statelor noi și a minorităților, care a elaborat așa-numitele tratate ale minorităților. Primul a fost semnat de Marile Puteri cu Polonia (28 iunie 1919) și va constitui model și pentru tratatele semnate ulterior (Republica Cehoslovacă, Grecia și Polonia l-au semnat la 10 septembrie 1919, odată cu Tratatul de Pace cu Austria). Cf. Gheorghe Iancu, *Problema minorităților etnice din România reflectată în documente ale Societății Națiunilor (1919–1930)*; accesat online: 18 martie 2015, la adresa <http://www.history-cluj.ro/Istorie/cercet/Iancu/Problema%20minoritatilor%28art%29.htm>.

⁷ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 23–24.

occidentale, România a semnat acest tratat la 10 decembrie 1919 și l-a ratificat la 30 august 1920. Textul tratatului a intrat în vigoare la 4 septembrie 1920⁸.

La 4 iunie 1920, a fost semnat, la Trianon, Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Asociate și Ungaria. Acest tratat a consfințit desființarea Monarhiei Austro-Ungare, stabilind frontierele Ungariei cu România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Republica Cehoslovacă. Prin art. 45 al acestui tratat, Ungaria recunoștea că Transilvania este parte a României, iar art. 47 prevedea că România va accepta, printr-un tratat semnat cu Puterile Aliate și Asociate, dispozițiile pe care acestea le vor considera necesare pentru a proteja interesele locuitorilor „care diferă de majoritatea populației prin rasă, limbă și religie”, libertatea de tranzit și asigurarea unui regim echitabil pentru celelalte națiuni⁹.

În Parlamentul României au fost depuse proiecte de lege privitoare la adoptarea acestor tratate, la dezbaterile cărora au participat și senatorii bucovineni. În ședința din 29 iulie 1920, senatorul George Grigorovici a susținut o comunicare despre Proiectul de lege privitor la aprobarea Tratatului de Pace cu Austria, încheiat la Saint Germain, la 10 septembrie 1919 și a Tratatului asupra minorităților (Paris, 9 decembrie 1919), adus în deliberarea Senatului prin Mesaj Regal¹⁰. Pornind de la ideea că „în Bucovina chestiunea cetățenească este cea mai dureroasă și cea mai delicată, care de abia astăzi este rezolvată prin votarea acestui Tratat de Pace”, senatorul ține să sublinieze faptul că „Tratatul acesta nu ne poate fi simpatic, întrucât el este alcătuit și nu este impus de clasele stăpânitoare ale marilor state. [...] El nu este alcătuit și nu este impus din partea popoarelor aliatare. Suntem încă departe de situația aceasta. Interesul claselor capitaliste a cerut ca să ne fie impus un astfel de tratat. De aceea noi, socialiștii, ne întrebăm: ce ar fi fost dacă tratatul de față ar fi fost făcut de reprezentanți ai popoarelor, unde diplomația secretă nu ar fi avut niciun rol? Desigur că atunci am fi avut cu totul alt tratat! Noi, însă, mergem și mai departe și ne întrebăm: războiul acesta ar fi putut fi evitat pentru noi, românii, sau nu? Bine am făcut că am intrat în acest război? [...] Dacă Austria, în mod fatal, se descompunea în urma acestui război, atunci ce interes mai aveam noi să intrăm în război, când se împlinea visul nostru desăvârșit și fără intervenția noastră armată? Rămânând în neutralitate, situația noastră astăzi ar fi fost strălucită din toate punctele de vedere. Am fi fost mai tari ca oricare alt stat, căci am fi rămas bogați și cu întreaga noastră organizație de stat neatinsă. [...] Noi credem acum că dacă nu am fi intrat în războiul acesta grozav, care ne-a costat atât de mari jertfe, tot am fi realizat unitatea tuturor românilor, dar fără incalculabile jertfe, pe care le-am făcut și fără acest Tratat de Pace”. Pe de altă parte „nenorocitul articol 59 din acest Tratat vorbește foarte clar că hotarele Bucovinei vor fi fixate de principalele Puteri Aliate și Asociate, așa încât nu există hotare definitive ale Bucovinei și noi nu știm care parte a Bucovinei este

⁸ Georgeta Smeu, *Dicționar de istoria românilor*, București, Editura Trei, 1997, p. 343; Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 25.

⁹ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 26–27.

¹⁰ D.S., M.O., nr. 27, 10 august 1920, p. 443–450.

definitiv a noastră. Zic aceasta fiindcă și d-l ministru a amintit odată ce urmează de acum înainte, să căutăm să facem ca Bucovina întreagă să fie a noastră”. Cu toate acestea, senatorul își exprimă intenția de a vota ratificarea lui „pentru motivul că scurtează, în sfârșit, această situație insuportabilă în care ne aflăm, această situație care ne desparte de pacea completă”.

Despre „unul dintre cele mai importante și mai mărețe acte din istoria mondială și din istoria românilor”, ratificarea Tratatului de Pace cu Austria, a vorbit și Ion Nistor în ședința Senatului din 30 iulie 1920. „Desființarea Austriei și ratificarea acestui tratat – afirma senatorul – nu implică numai reîntoarcerea Bucovinei la Patria Mamă, ci, mai mult, acest tratat are o însemnătate cu mult mai mare decât atâta. Dezmembrarea împărăției austro-ungare ne-a redat Bucovina, ne-a dat Transilvania și Banatul, această mult așteptată dezmembrare a făcut posibilă întregirea noastră națională”. În comunicarea lui Ion Nistor, sunt atinse și câteva probleme referitoare la minoritățile naționale: „În ceea ce privește naționalitățile, țin să declar și eu ceea ce au declarat toți d-nii până acum, că nu avem nicio intenție ca pe aceste naționalități să le nedreptățim. Cerem, însă, de la naționalități să recunoască că suntem stat național unitar, că pot să-și vorbească limba lor și să și-o învețe în școli, însă să respecte limba statului și unitatea acestui stat. Recunoaștem că înaintea legii nu există deosebire între un român și un străin naturalizat în România, toate funcțiile statului sunt accesibile pentru fiecare. Prin urmare, s-a adoptat principiul cel mai drept și echitabil în această privință, toate acestea se pot face, respectându-se unitatea națională a statului. [...] Este incontestabil lucru că prin art. 60 din Tratat și art. 1 din Convenția privitoare la minorități, se face o restricție a suveranității noastre naționale. Dispozițiile acestor articole prevăd că stipulațiile privitoare la minorități să fie recunoscute ca legi fundamentale ale statului român. [...] Este o ingerință în viața politică a unui neam. [...] Eu nu zic că nu voi vota acest tratat, dar constat acest lucru ca să se știe că [noi] considerăm lucrul acesta ca o jignire nemeritată. Și întrucât ar putea să aibă loc o revizuire într-o vreme oarecare, e bine ca «Monitorul Oficial» să cuprindă toate observațiile noastre. Nu le spunem ca să facem reproșuri cuiva. Nu voim să schimbăm cursul politicii noastre, dar trebuie să ne spunem părerile, căci azi nu mai suntem un neam de sclavi, ci un neam liber și stăpân pe destinele noastre”¹¹.

În ședința Senatului din 9 august 1920, Ion Nistor susține o interpelare referitoare la ratificarea Tratatului cu Bulgaria, care „cuprinde stipulații drepte și în conformitate cu pretențiile noastre întemeiate”¹². În expunerea sa, senatorul se oprește asupra câtorva probleme referitoare la dispozițiile art. 53–57 ale acestui tratat, care reglementează drepturile minorităților naționale („nu dorim și nu cerem pentru conaționali noștri din Bulgaria alt tratament decât acela pe care îl vom aplica noi față de conaționali lor care se găsesc pe teritoriul statului nostru”). De asemenea, senatorul face referire la următoarele articole din tratat: art. 116, privitor la

¹¹ Idem, nr. 28, 12 august 1920, p. 462–469.

¹² Idem, nr. 29, 14 august 1920, p. 507–508.

mormintele eroilor căzuți în Bulgaria („eu cred că este de datoria guvernului ca să întrebuințeze toate mijloacele pentru ca să găsească mormintele acestor eroi și să le dea îngrijirea cuvenită, iar guvernul bulgar este dator să dea tot concursul la găsirea și îngrijirea acestor morminte”); art. 118, care prevede „sanțiuni contra celor care au comis acte contrarii legilor și obiceiurilor războiului”; art. 126, prin care Bulgaria este obligată să restituie României toate documentele, arhivele și obiectele prezentând un interes arheologic, istoric sau artistic, pe care bulgarii le-au ridicat din arhivele țării, mai ales pe teritoriul Dobrogei („după informațiile ce [le] am, Bulgaria mai deține o însemnată cantitate din aceste obiecte, care trebuie reclamate fără întârziere, pentru a obține ceea ce este al nostru, mai ales cele din Dobrogea, scoase la iveală în urma săpăturilor făcute sub controlul d-lui profesor [Vasile] Pârvan. O mare cantitate din[tre] aceste materiale a fost luată de bulgari. Nefiind inventariate, nu se pot bine stabili, dar comisia de la Sofia va găsi, desigur, mijloacele pentru a aduce în țară ceea ce a fost ridicat de bulgari”)¹³.

¹³ Cele șapte muzee arheologice regionale existente în Dobrogea (Constanța, Mangalia, Adamclisi, Ulmetum, Histria, Hârșova și Silistra) au avut de suferit în timpul evenimentelor din septembrie-octombrie 1916, când, după bătălia de la Turtucaia, statul român a pierdut întreg teritoriul Dobrogei. Având în vedere situația dezastruoasă a patrimoniului arheologic, distrus sau transportat în Bulgaria în anul 1916, în noiembrie 1918 au început demersurile oficiale pentru recuperarea obiectelor arheologice. În acest sens, la începutul anului 1919, Vasile Pârvan, directorul Muzeului Național de Antichități, a întocmit mai multe rapoarte (arătând că nu numai armatele bulgare se făceau vinovate de furt de monumente, ci și cele germane), adresate Ministerului Instrucțiunii Publice și Comisiei pentru anchetarea abuzurilor și ilegalităților comise de armatele inamice pe teritoriul ocupat, în care sunt prezentate pierderile provocate de război, este evaluat materialul arheologic lipsă (epigrafic și sculptural) și analizată pierderea dotării materiale necesară săpăturilor. Demersurile de recuperare a materialului arheologic au întâmpinat greutăți, Comandamentul trupelor din Bulgaria sugerând că această problemă nu poate fi rezolvată doar de către autoritățile aliate de la Sofia, fiind necesară și aprobarea guvernelor țărilor aliate. Semnând Tratatul de Pace cu Puterile Aliate și Asociate (Neuilly sur Seine, 27 noiembrie 1919), Bulgaria se obliga (art. 125 și 126) să înapoieze României, Greciei, Serbiei și Macedoniei obiectele de valoare prădate, în condițiile unei riguroase identificări a locului de proveniență din țara de origine și a locului de depozitare în Bulgaria. Chiar și în aceste condiții, situația repatrierilor era incertă la nivel internațional (abia după ratificarea tratatului, Comisia de Reparații avea să avizeze desfășurarea eventualelor repatrieri și compensații de război), astfel încât a urmat o perioadă de tergiversări în chestiunea repatrierii monumentelor. În iunie 1920, au fost recuperate șapte manuscrise slave ridicate de către bulgari de la Muzeul Național de Antichități în anul 1917, urmând a fi clarificată problema transportului celor două vagoane cu obiecte arheologice aflate în gara din Varna încă din anul 1919. După o perioadă de ezitări, marcate și de lipsa de interes a autorităților locale, bulgare și române, acestea sunt recuperate. Obiectele, însă, nu reprezentau decât o parte din cele luate în anul 1916, așa încât Vasile Pârvan insistă pentru o intervenție la Comisia de Reparații, în vederea recuperării întregului material arheologic transportat în Bulgaria. În anul 1924, Muzeul Național de Antichități a primit două adrese din partea trimisului României pe lângă Comisia de Restituții de la Sofia, solicitând lista cu monumentele rămase în Bulgaria, pentru a se face formele necesare recuperării acestora, însă, în mod inexplicabil, Muzeul nu a răspuns niciuneia dintre ele. Un alt document emis de către Muzeul Național de Antichități, nedatat, adresat Comisiei pentru executarea tratatelor, informează că lipsește încă o mare parte din piesele luate din Dobrogea și cere despăgubiri pentru distrugerile de război produse clădirilor muzeelor de aici. Acum se ridică pentru prima dată și problema materialului rezultat din săpăturile efectuate de germani în Muntenia, transportat în Germania. Această cerere a rămas nesoluționată.

În ședința Senatului din 14 august 1920, Ion Nistor face câteva observații referitoare la încheierea Tratatului de Pace cu Germania, din care reținem următoarea idee: „Salutăm cu bucurie că s-a prăbușit o putere militară, care zădărnicea realizarea mărețului nostru ideal politic, pe care l-am nutrit în sufletele noastre de veacuri. Pentru noi, bucovinenii, care am gemut multă vreme sub jugul austro-ungar, prăbușirea Germaniei, care amenința lumea cu pumnul ei, este o satisfacție și mai deplină, pentru că spiritul acela teuton, de dispreț, îngâmfare și de asuprire față de națiunea noastră era împărtășit și de [către] germanii austrieci, care contribuiseră și ei la realizarea semețelor planuri de cuceriri mondiale. Am scăpat, d-lor senatori, de apărarea acestui spirit. Și astăzi, când vedem visul nostru măreț realizat, când vedem că România Mare este o realitate, socotesc că este de datoria noastră să cultivăm ideea națională și, în entuziasmul nostru, să ne ferim de a ne abate de la această idee, să ne ferim de a trece peste drepturile și sentimentele naționale ale altora și să ne ferim a aluneca în prăpastia în care a căzut Germania”¹⁴.

În ședința Senatului din 16 august 1920¹⁵, Ion Nistor a susținut o interpelare referitoare la ratificarea Tratatului de Pace de la Trianon, încheiat la 4 iunie 1920. După câteva precizări de natură istorică, senatorul se oprește asupra art. 27 (fixarea granițelor între cele două state); art. 45–47 (clauza minorităților); art. 77 (restituirea actelor și arhivelor referitoare la Transilvania și ținuturile alipite; sancțiuni pentru cei care au încălcat legile războiului); art. 186 (participarea României la datoria publică a Ungariei până în anul 1914); art. 199 (dispoziții cu privire la pensionarii civili și militari ai fostului stat maghiar). Observațiile lui Ion Nistor cu privire la dispozițiile acestor articole ale Tratatului cu Ungaria, „în genere acceptabile, până la acelea privitoare la fixarea fruntariilor”, se referă la implicarea instituțiilor statului în apărarea intereselor românești.

Pe lângă prezentarea proiectelor de legi referitoare la ratificarea tratatelor de pace, în această sesiune parlamentară au fost supuse dezbaterii și alte proiecte de

Recuperarea materialului arheologic dispărut în timpul războiului a întâmpinat mai multe greutăți, legate de identificarea acestuia și stabilirea locului de depozitare (probabil nu tot ceea ce a fost luat din Dobrogea a ajuns în Bulgaria). În arhive se păstrează un document care permite identificarea cu precizie a monumentelor repatriate pentru Histria, Ulmetum și Tomis, *Monumente restituite (1921, după procesul-verbal, pe muzeu)*. Doar pentru Histria a fost întocmită și o listă, care stabilea corespondența între numărul curent din procesul-verbal de restituire, monumentul respectiv, cu trimitere la pagină sau planșă, și starea monumentului la repatriere. De asemenea, Histria a fost și singurul sit pentru care a fost făcută în epocă o încercare de identificare a monumentelor nerecuperate. Distrugerile provocate în timpul războiului în Dobrogea „au încetinit mersul arheologiei epocii antice românești, compensarea lor necesitând uriașe fonduri pentru înlocuirea materialelor de șantier, reconstrucția muzeelor, reînceperea săpăturilor, reorganizarea muzeelor cu noi colecții”. Adina Boroneanț, *Vasile Pârvan și patrimoniul arheologic dobrogean în timpul Primului Război Mondial. Documente în arhiva Muzeului Național de Antichități*, în „Studii și cercetări de istorie veche și arheologie”, București, tomul 58, nr. 3–4, 2007, p. 229–264; accesat online: 26 ianuarie 2017, la adresa http://www.scivajournal.ro/pdf/sciva%203-4_2007/04.pdf.

¹⁴ D.S., nr. 32, 22 august 1920, p. 612–613, 621, 622.

¹⁵ Idem, nr. 33, 24 august 1920, p. 629–634.

legi: Proiectul de lege privitor la suprimarea și modificarea unor dispoziții din Codul Civil general în vigoare în Bucovina (Ion Nistor, ședința Senatului din 13 iulie 1921); Proiectul de lege pentru înființarea unei a doua secțiuni a Tribunalului Ialomița și crearea unei noi secțiuni la Curtea de Apel Cernăuți (Ion Nistor, ședința Senatului din 25 august 1920); Proiectul de lege asupra sindicatelor profesionale (George Grigorovici, ședințele Senatului din 18 aprilie 1921 și 16 mai 1921); Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe (George Grigorovici, ședința Senatului din 22 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru organizarea administrației locale (Ion Nistor, ședințele Senatului din 13 iunie 1921 și 27 iunie 1921); Proiectul de lege pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România (George Grigorovici, ședința Senatului din 22 aprilie 1921); Proiectul de lege pentru retragerea din circulație a coroanelor și rublelor (Ion Nistor, ședința Senatului din 10 august 1920); Proiectul de lege pentru organizarea, administrarea și controlul instrucției publice (Ion Nistor, ședințele Senatului din 18 mai 1921, 27 mai 1921, 30 mai 1921, 31 mai 1921, 1 iunie 1921); Proiectul de lege pentru Casa Culturii Poporului (Ion Nistor, ședințele Senatului din 28 iunie 1921 și 29 iunie 1921); Proiectul de lege prin care se propuneau spre ratificare mai multe decrete-legi, cu modificările aduse de guvern, între care și cel referitor la înființarea și organizarea Școlii Politehnice în România (Ion Nistor, ședința Senatului din 4 iulie 1921); Proiect de lege pentru organizarea Corpului arhitecților din serviciile publice (Ion Nistor, ședința Senatului din 28 martie 1921); Proiectul de lege pentru înființarea pășunilor comunale (George Grigorovici, ședința Senatului din 17 iulie 1920); Proiectul de lege referitor la conservarea pădurilor (Ion Nistor, ședința Senatului din 18 august 1920); Proiectul de lege de organizare a Corpului silvic (Ion Nistor, ședința Senatului din 27 august 1920); Proiect de lege asupra vânatului (Ion Nistor, ședința Senatului din 13 iulie 1921); Proiect de lege privitor la înființarea pe lângă Ministerul de Interne a unui Subsecretariat de Stat pentru Afacerile Minorităților Etnice (Ion Nistor, ședințele Senatului din 20 decembrie 1920 și 3 martie 1921); Proiectul de lege pentru modificarea unor articole din Legea de organizare a Ministerului Afacerilor Străine (Ion Nistor, ședințele Senatului din 14 august 1920, 15 martie 1921 și 4 iulie 1921); Proiect de lege pentru organizarea Direcțiunii generale a statisticii (Ion Nistor, ședința Senatului din 23 august 1920); Proiect de lege pentru înființarea oficiilor de închiriere (George Grigorovici, ședința Senatului din 6 aprilie 1921); Proiect de lege pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei și pentru protecția copiilor (George Grigorovici, ședința Senatului din 13 aprilie 1921); Proiect de lege pentru înființarea și exploatarea liniilor de navigație aeriană (Ion Nistor, ședința Senatului din 26 august 1921); Proiect de lege privitor la înființarea Societății „Reconstrucția” (Ion Nistor, ședința Senatului din 14 aprilie 1921); Proiect de lege prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară (Ion Nistor, ședința Senatului din 5 aprilie 1921).

Reținem, printre altele, dezbaterile pe marginea Proiectului de lege privitor la înființarea, pe lângă Ministerul de Interne, a unui Subsecretariat de Stat pentru

Afacerile Minorităților Etnice (supus la vot și aprobat în Senat). La acestea a luat parte și Ion Nistor, care, în ședința Senatului din 20 decembrie 1920, face câteva observații legate de scopul înființării acestui subsecretariat, considerat inutil atâta vreme cât acesta nu „armonizează” interesele diferitelor naționalități. Crearea acestei instituții „ar putea să fie un prilej de îndușmănire și de incriminări între naționalitățile de diferite limbi, în loc să fie un mijloc de armonizare. [...] Se creează, de fapt, două categorii de cetățeni. Sunt ministere pentru cetățeni majoritari și subsecretariate pentru cetățeni minoritari”¹⁶. Dezbaterile pe această temă este reluată de către Ion Nistor și în ședința Senatului din 3 martie 1921, când s-a făcut referire la art. 3, privitor la cheltuielile de personal și cele materiale, ce urmau să fie asigurate, până la înscrierea în buget, printr-un credit extraordinar, deschis asupra bugetului de cheltuieli al Ministerului de Interne¹⁷. În opinia senatorului bucovinean, acest proiect de lege trebuia respins sau, cel puțin, trebuia amânată votarea acestuia.

Amintim aici și dezbaterile pe marginea Proiectului de lege pentru impunerea unor taxe asupra mărfurilor germane importate în România, la care a participat și senatorul George Grigorovici (ședința Senatului din 22 aprilie 1921). Acesta a prezentat punctul de vedere referitor la stabilirea unor raporturi comerciale cu alte state, context în care și-a expus părerea referitoare la cei care refuzau legăturile comerciale cu Germania, generând „protestări unanime”, discursul fiind considerat „însultător pentru sentimentul nostru național”: „Noi trebuie să căutăm mărfurile acolo unde sunt mai ieftine, unde sunt convenabile, de unde ne vin mai degrabă în țară. Și trebuie să căutăm legături cu acele popoare care să aibă nevoie de un schimb de mărfuri cu noi. Războiul este război, dar războiul este, totdeodată, și o nebunie și după război vine și cumințenia, rațiunea care ne dictează să ne căutăm legături economice strânse, tocmai cu țările acelea de care suntem legați prin Dunăre. Dacă avem noi obligații morale, avem o obligație: să nu ne legăm de o țară care ne-a împins la nenorociri, căci războiul acesta a fost pentru noi o nenorocire, ținta națională se putea ajunge și altfel [...]. Eu, ca democrat, respect numai masele muncitoare ale națiunii și pentru oligarhie nu mai am niciun respect. Și, dacă zic «Trăiască Franța și națiunea franceză!», înseamnă că înțeleg oricând națiunea muncitorească franceză. N-am înțeles să spun «Trăiască Germania asupritoare!», ci «Trăiască națiunea germană revoluționară!», care a învins oligarhia germană. [...] Cred, dar, că înțelegeți cu toții că eu nu pot avea intenția ca să jignesc sentimentul nostru național [pe] care îl avem. Îmi pare foarte rău că ați înțeles rău cuvintele mele. [...] Nu trebuie să rupem brusc legăturile care ne leagă economic de țara germană. Chiar dacă noi nu am iubit-o, suntem datori interesului nostru să stăm în strânse legături economice cu poporul acesta”¹⁸.

¹⁶ Idem, nr. 10, 24 decembrie 1920, p. 80–81, 82–83.

¹⁷ Idem, nr. 37, 9 martie 1921, p. 572.

¹⁸ Idem, nr. 72, 15 mai 1921, p. 1495–1498.

În ceea ce privește contribuția bucovinenilor la procesul legislativ din legislatura 1920–1922, senatorul Ion Nistor a depus două proiecte de lege referitoare la Universitatea din Cernăuți, în ședințele Senatului din 24 august 1920 și 28 iulie 1920. Primul se referea la „deschiderea unui credit extraordinar, în sumă de 500 000 lei, pentru căminul și popota studenților de la Universitatea din Cernăuți”. Din Expunerea de motive, reținem că „Universitatea din Cernăuți a fost frecventată în anul trecut de 1 671 de studenți. În anul școlar viitor, frecvența promite să fie și mai mare. Majoritatea studenților se compune din tineri lipsiți total de mijloace. Pentru ca ei să-și poată continua și duce la bun sfârșit studiile începute, statul, care are așa mare nevoie de ei, trebuie să le vină în ajutor. [...] La Universitatea din Cernăuți, studenții n-au nici burse, nici cămin. Vechiul cămin studențesc a fost distrus în timpul războiului. Cu modestele mijloacele cu care administrația locală le avea la îndemână, s-a restaurat acest modest cămin pentru 60 de studenți. Lipsește încă o parte din mobilier, pe care curatorul căminului nu-l poate procura din lipsă de bani. A mai funcționat o popotă pentru studenți, care nu se poate deschide din aceleași motive. Se impune, deci, ca statul să vină în ajutor cu suma de 500 000 lei pentru căminul și popota studenților din Cernăuți. Aceasta se impune mai ales azi, în preajma inaugurării festive a Universității din Cernăuți”¹⁹. Proiectul de lege relativ la schimbul de valută lunar pentru studenții universitari din străinătate, prezentat în ședința Senatului din 28 iulie 1920, prevedea că „toți studenții universitari români din străinătate se vor bucura din partea statului de schimb de valută lunar pentru existența lor strictă, cu o singură condiție: să dovedească frecvența regulată a cursurilor și trecerea examenelor la termen”. În expunerea de motive, se precizează că „știrile primite din străinătate de la studenții noștri sună foarte trist. Ei s-au dus acolo ca să aducă țării lumină și puteri de muncă pentru refacerea ei. În interesul țării este ca studiul lor să fie adânc și complet; dar aceasta fără sprijin material suficient nu se poate face”²⁰. După ce au avut loc dezbateri pe marginea proiectului de lege amintit, referitor la valuta ce trebuia acordată studenților români din străinătate, acesta a fost retras, precizarea ministrului Take Ionescu, *ad interim* la Ministerul de Finanțe, fiind aceea că „într-un stat constituțional nu se pot impune statului obligații și nu se pot crea drepturi numai pentru o anumită categorie de cetățeni”²¹.

Comunicările pe teme legate de unificarea și administrarea Bucovinei au adus în discuție problemele cu care se confrunta provincia în domeniul învățământului (salarizarea învățătorilor – George Jemna, ședința Senatului din 11 iunie 1921; situația localurilor și a căminelor școlare – Ion Nistor, ședințele Senatului din 10 august 1920 și 24 decembrie 1920; organizarea cursurilor în cadrul universităților populare – Ion Nistor, ședințele Senatului din 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921; autonomia universitară, ocuparea catedrelor vacante, reglementarea

¹⁹ Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768.

²⁰ Idem, nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430.

²¹ Idem, nr. 39, 4 septembrie 1920, p. 767–768; nr. 26, 7 august 1920, p. 428–430; nr. 27, 10 august 1920, p. 437–438.

situației bibliotecarilor, înființarea unei facultăți de medicină²² – Ion Nistor, ședințele Senatului din 22 iulie 1920, 14 august 1920, 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921; elaborarea legii de unificare a învățământului superior, printr-o colaborare cu Asociația Corpului Didactic din Bucovina – Ion Nistor, ședințele Senatului din 20 iulie 1920, 24 decembrie 1920, 31 ianuarie 1921); în cel al aprovizionării și distribuției mărfurilor către populație prin Federația băncilor și cooperativelor (George Jemna, ședințele Senatului din 5 februarie 1921, 26 mai 1921, 14 iunie 1921; Ion Nistor, ședințele Senatului din 13 august 1920, 22 februarie 1921, 15 iunie 1921; Constantin Cosmiuc, ședința Senatului din 23 februarie 1921); în cel al căilor de comunicație, cu referiri la activitatea Direcției Regionale C.F.R. Cernăuți și a Comisiei de unificare a C.F.R. a transportului feroviar (Ion Nistor, ședințele Senatului din 10 august 1920, 7 decembrie 1920, 24 februarie 1921, 1 iulie 1921, 13 iulie 1921; George Grigorovici, ședința Senatului din 8 decembrie 1921; George Jemna, ședința Senatului din 14 iunie 1921); în cel al funcționarilor publici, cu referiri la salarizarea și încadrarea acestora (George Grigorovici, ședința Senatului din 2 iulie; Ion Nistor, ședințele Senatului din 9 iulie 1920, 9 august 1920, 10 decembrie 1920, 13 aprilie 1921, 18 mai 1921, 1 iunie 1921); în cel al administrării Fondului Bisericesc²³, cu referiri și la activitatea lui Iancu Flondor (Ion Nistor, ședințele Senatului din 21 august 1920, 15 aprilie 1921, 25 mai 1921, 11 iunie 1921, 13 iunie 1921; Ipolît Tarnavski, ședințele Senatului din 20 august 1920 și 13 iunie 1921) și al înfăptuirii reformei agrare în Bucovina (George Grigorovici, ședința Senatului din 8 decembrie 1921). În această sesiune parlamentară, au fost prezentate și comunicări în probleme legate de situația invalizilor de război, desfășurarea alegerilor, au fost susținute declarații de condamnare a atentatului cu bombă de la Senat²⁴, din 8 decembrie 1920, declarații privitoare la Iancu Flondor și Eduard Fischer ș.a.

²² Legea pentru extinderea dispozițiilor art. 56/117 din Legea învățământului secundar și superior (12 iunie 1925) prevedea în componența Universității și o Facultate de Medicină. Acest lucru nu s-a realizat, deși la Cernăuți exista o bună bază clinică și aici profesau medici cu studii de specialitate efectuate la Viena.

²³ După unirea Bucovinei, statutul Fondului Bisericesc a fost reglementat printr-o serie de acte normative elaborate între anii 1921 și 1922. Prin adresa din 2 aprilie 1919, emisă de către Iancu Flondor, averea Fondului Bisericesc a fost trecută în administrarea mitropolitului Vladimir Repta. Această dispoziție a fost, ulterior, contramandată de către Ion Nistor, care l-a înlocuit pe administratorul pus de Vladimir Repta cu un administrator regal. Cf. D.S., M.O., nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213. Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe din Regatul României (6 mai 1925, art. 39–43) stabilește statutul Fondului Bisericesc ca fundație specială de sine stătătoare, administrată de către un Consiliu eparhial, sub președinția mitropolitului Bucovinei. Statul își rezerva dreptul de control prin Ministerul Agriculturii și Domeniilor și cel al Cultelor și Artelor.

²⁴ La 8 decembrie 1920, după deschiderea lucrărilor Senatului, a avut loc un atentat, prin instalarea și amorsarea unei bombe artizanale de către un grup terorist de extremă stângă, condus de Max Goldstein. În urma acestui atentat, au decedat Dimitrie Grecianu (ministrul Justiției) și senatorii Dimitrie Radu (episcop greco-catolic de Oradea-Mare) și Spiru Gheorghiu. S-au înregistrat și răniți, printre care președintele Senatului, Constantin Coandă, episcopul ortodox Nifon și episcopul ortodox

De asemenea, dezbaterile pe marginea formulării răspunsului Senatului la Mesajul Tronului sau cele referitoare la activitatea guvernului au fost un bun prilej pentru parlamentarii bucovineni de a-și preciza concepțiile politice, de a aduce în discuție problemele Bucovinei și de a oferi soluții pentru înfăptuirea procesului de unificare, context în care au avut loc dispute de idei pe teme legate de modalitățile de unificare și administrare a provinciei.

Ne-au reținut atenția observațiile făcute de social-democratul George Grigorovici cu privire la problemele care se ridicau în fața societății românești, cu prilejul formulării unui răspuns la interpelarea lui A. C. Cuza, în ședința Senatului din 2 iulie 1920: „Noi, românii din Bucovina, social-democrați, cum ne numim, avem doctrină națională, nu una naționalistă; doctrina naționalistă este doctrina șovinistilor, pe când doctrina națională reprezintă interesul păturilor largi ale poporului, ale maselor, ale muncitorilor, ale funcționarilor, ale tuturor celor care trăiesc din muncă și nu din exploatarea altora. [...] Așadar, o revoluție am spune noi – lucru atât de înspăimântător – făcută de păturile acestea largi ale poporului, de majoritatea covârșitoare a unui popor, care poate să fie și foarte lentă, însă și foarte intensivă, ar face fericirea unui stat, când ar veni de la păturile acestea largi, căci ar fi națională, a nației”. Desfășurarea alegerilor în Bucovina, descentralizarea administrativă, socializarea întreprinderilor mari, schimbarea Constituției, soluționarea problemei minorităților naționale și a celei bisericești, în spiritul toleranței, aprobarea cererii, susținută de către deputatul Constantin Krakalia, de organizare a unui plebiscit în nordul Bucovinei („formă modernă de autodeterminare”), unificarea legislației electorale, elaborarea legilor financiare („impozite moderne, adică impozite progresive pe averi și venituri”), unificarea monetară, soluționarea problemei funcționarilor publici („operă de regenerare de care avem deosebită lipsă și veți câștiga în acest fel sufletește și țările alipite mai degrabă”), „iertarea păcatelor născute din război”, prin elaborarea legii amnistiei sunt alte teme asupra cărora senatorul bucovinean s-a oprit. „Vă rugăm încă o dată, concluziona senatorul bucovinean la finalul pledoariei sale, nu uitați de amnistie, nu uitați de împăcarea cu Rusia, de demobilizare, de ridicarea stării de asediu, unificați funcționarii printr-un regulament, așa după cum l-am avut noi în Austria. Dacă nu se vor întoarce deputații majorității, aleși în Bucovina, cu aceste puncte împlinite, între care și valuta, reforma agrară și unificarea funcționarilor, atunci să știți că pe viitor nu vă veți mai întoarce în Parlament. Cred că nu v-am dat sfaturi rele. Doresc să

Roman Ciorogariu. S-a presupus că în această acțiune a fost implicat și Alecu Constantinescu, conducătorul aripii de extremă stângă a Partidului Socialist din România, care, în anul 1921, a format Partidul Comunist din România. În urma acestor acțiuni, autorii atentatului au fost condamnați. Dezbaterile Adunării Deputaților, „Monitorul Oficial”, nr. 74, 5 aprilie 1920, p. 1523; http://www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/primul-atentat-bomba-senatul-rom-niei (13 iunie 2015).

înaintăm. Niciun pas înapoi, ci tot înainte, altfel ne găsește democrația socială europeană, care mâine, poimâine o să învingă, ca vrăjmaș, iar nu ca prieteni – lucru pe care nu-l doresc poporului român”²⁵.

Sugestive au fost luările de cuvânt ale lui George Grigorovici și în problema înfăptuirii reformei agrare, „o chestiune care [...] reprezintă interesul național al întregii societăți în care trăim”. Programul socialiștilor români prevedea ca „întregul pământ să fie dat în folosința țărănimii, iar proprietarilor mari să li se plătească o rentă pe viață, alta nimic. Eu nu sunt amic al rentei doar pentru acei boieri care ar avea altă profesiune decât cultivarea pământului. Mai potrivit ar fi dacă renta aceasta s-ar da în pământ, lăsându-li-se boierilor expropriați o moșioară, care ar putea să îndeplineze toate trebuințele lor de oameni muncitori. Căci va veni timpul când țăranul va avea aceleași trebuințe cum le are boierul și trebuie să înceteze odată mentalitatea aceea nenorocită că boierul crede că el pe veci trebuie să consume mai mult decât țăranul. Echilibrul acesta de consumație, acesta este totul, el înseamnă progresul social. [...] Nu dați boierilor mai mult decât încasați de la țărani și renunțați la nefastele idei de a încărca cu dări pe săteni și orășeni, numai pentru a îmbogăți clasa boierească. Dacă veți asculta de sfatul meu, poate că veți merge spre o Românie Mare împăcată, dacă nu, veți merge spre o nenorocire mare națională, care nicicând nu va fi iertată”²⁶.

Ca o replică la cele afirmate de George Grigorovici, senatorul Ion Nistor, în ședința din 9 iulie 1920, și-a precizat opiniile privitoare la problema funcționarilor publici („mi-am dat cea mai mare silință să fac ca toți funcționarii statului din Bucovina să fie confirmați prin decret regal în funcțiile lor și înaintați în grad fiecare după meritele și dreptul său”), a minorităților naționale („nu a fost niciodată în Bucovina o administrație mai dreaptă față de pretențiile culturale ale naționalităților de acolo [nordul Bucovinei] ca administrația românească. [...] Și această politică de egalitate, de dreptate față de pretențiile culturale ale fiecăruia s-a observat în școală și biserică și, în privința aceasta, în Bucovina nu există niciun fel de asuprire, nicio siluire”) și organizarea unui plebiscit în nordul provinciei („acest petic de pământ ne este mult mai scump decât credeți d-voastră și nu putem admite plebiscitul pentru părți ce nu pot să nu fie ale noastre”), a bisericii (în problema contramandării dispoziției lui Iancu Flondor de trecere a averii Fondului Bisericesc în administrarea mitropolitului Vladimir Repta), a desfășurării alegerilor din Bucovina (organizate „corect”, „fără ingerințe”). Concluzia senatorului a fost aceea ca George Grigorovici „ar trebui să fie mai precaut în afirmațiile sale și libertățile pe care le reclamă pentru partidul d-sale să le îngăduie și pentru convingerile noastre politice”²⁷.

Problemele cu care se confrunta Bucovina au fost dezbătute și în cadrul comunicărilor despre activitatea guvernului, declarațiile susținute de către Ion Nistor,

²⁵ D.S., M.O., nr. 10, 9 iulie 1920, p. 97–109.

²⁶ Idem, nr. 55, 7 aprilie 1921, p. 987–990.

²⁷ Idem, nr. 15, 17 iulie 1920, p. 207–213.

George Grigorovici și Erast Tarangul analizând, din perspective diferite, modalitățile de administrare a provinciei. După ce, în ședința Senatului din 28 iunie 1920, Ion Nistor a prezentat un bilanț al activității sale ca ministru delegat cu administrația Bucovinei („Ne-am făcut pe deplin datoria față de țară și neam. Am organizat servicii publice, am înlăturat reforma agrară și am dat țării o universitate românească”²⁸), în ședința Senatului din 15 decembrie 1920, acesta făcea referire la faptul că „în ținuturile bucovinene, în special, măsurile de pripită unificare administrativă au produs haos și dezorientare în toate ramurile administrative, trezind nemulțumire generală în rândurile populației”. Erau invocate „nechibzuitele măsuri de ordin economic”, cele privitoare la „stabilirea unui echitabil echilibru social” sau la „zădărnicierea” înlăturării reformei agrare. „Constatările acestea, afirma senatorul bucovinean, ne determină de a rămâne, în conformitate cu principiile noastre democratice și naționale și consecvent hotărârilor noastre anterioare, în aceeași atitudine de neîncredere față de actualul guvern”²⁹. Referitor la inițiativele parlamentare din această sesiune, Ion Nistor afirma că „am cerut urgență pentru votarea legii agrare [...]. Am cerut favorizarea celor mulți și săraci la schimbul coroanelor [...]. Am cerut considerarea cererilor juste ale învățătorimii [...]. Am cerut ca și bucovinenii să fie considerați la împărțirea pentru refacerea gospodăriilor și școlilor dăruite în război [...], am interelat în chestia liceului din Rădăuți [...]. Am protestat cu toată hotărârea contra plebiscitului și a punerii în libertate a fostului comandant de jandarmi Fischer”³⁰. Ion Nistor aprecia că toate aceste inițiative parlamentare nu au fost susținute de către reprezentanții grupării flondoriste, care nu erau interesați de redresarea vieții sociale a bucovinenilor: „Unde este patriotismul oamenilor acestora, unde este dragostea lor pentru popor? Atitudinea lor ne face să credem că [...] sunt inconștienți și lipsiți total de pricepere pentru treburile publice”³¹. În condițiile continuării operei de integrare a Bucovinei în structurile statului român, Ion Nistor considera că unificarea administrativă trebuia să fie o prioritate a guvernului, dar „nu trebuie ca aparatul administrativ în funcție să fie înlăturat mai înainte ca guvernul să fi venit cu vreun proiect de unificare administrativă”³². Solicitat pentru a da declarații referitoare la situația internă, Ion Nistor aprecia, în august 1920, că „totul stagnează”, referindu-se la lucrările Parlamentului român și la eșuarea tratativelor dintre guvern și opoziție. Având în vedere că Senatul a format o comisie parlamentară, compusă din membrii majorității politice și ai opoziției, în vederea anchetării abuzurilor din Basarabia, Ion Nistor

²⁸ Idem, nr. 6, 3 iulie 1920, p. 50–57.

²⁹ Idem, nr. 9, 23 decembrie 1920, p. 68.

³⁰ Ion Nistor, *Din viața politică*, în „Calendarul «Glasul Bucovinei» pe anul 1921”, Cernăuți, 1921, p. 171–172.

³¹ *Ibidem*, p. 173.

³² „Glasul Bucovinei”, Cernăuți, anul III, 6 iulie 1920, p. 1–4.

propunea, în cazul în care lucrurile nu se schimbă, instituirea unei asemenea comisii și în Bucovina³³.

„Situția nenorocită” cu care se confrunta provincia era amintită și de către senatorul George Grigorovici: „Este o chestiune foarte importantă de a se ști cum ar trebui și cât ar trebui guvernul să se amestece în administrația acestor provincii. [...] În Bucovina, este următoarea situație: toate cele rele din Austria s-au sancționat și păstrat și toate cele rele din România au fost introduse și la noi. [...] Aceasta nu poate dăinui, d-lor. Noi cerem părțile bune ale Constituției românești și aceste părți bune ale Constituției românești sunt libertățile cetățenilor și toleranța model care există la români. [...] De aceea, d-lor, trebuie să sfârșim cu situația nenorocită de astăzi. Trebuie să știm unde stăm, unde suntem și încotro mergem”³⁴.

Ca reprezentant al partidului de guvernământ (Partidul Poporului), Erast Tarangul a prezentat, în comunicarea sa, măsurile care au fost aplicate în provincie legate de împrăștierea țăranilor („exproprierea în Bucovina este în plin curs și aproape terminată, iar terenurile ce cad sub prevederile articolelor de expropriere sunt arendate celor în drept”), acordarea despăgubirilor de război, unificarea monetară, problema funcționarilor publici („cunoaștem din proprie experiență greul prin care trec ei și apreciem prea mult valoarea ce prezintă pentru stat un corp integru și bine pregătit de funcționari, decât am putea admite ca, cu ocazia încadrării lor, să fie știrbit vreo unul din[tre] drepturile lor, garantate prin statutul în vigoare în Bucovina. Din contră, d-lor, delegatul nostru în comisia pentru alcătuirea statutului funcționarilor din România Întregită, lucrând în spiritul ce ne însuflețește, stăruie în această comisie ca funcționarilor să li se dea garanții solide de existență, de nedestituibilitate, de înaintare, de retragere, de îngrijire a văduvelor și a orfanilor lor”), administrarea moșiilor bisericești („este inexact dacă se afirmă că noi am fi admis specula în aceste moșii. Toate contractele de exploatare ale pădurilor bisericești le-am primit ca moștenire, în mare parte de natură foarte reproșabilă, de la predecesorii noștri și țin să constat că din momentul intrării noastre la putere nu s-a încheiat niciun singur contract de exploatare”), soarta invalizilor de război, ridicarea cenzurii, care urma să fie completată și cu ridicarea stării de asediu, combaterea și suprimarea speculei, încurajarea ideii cooperativelor³⁵.

În Senat au fost prezentate, în această legislatură parlamentară, și întrebări, cereri, comunicări, declarații, memorii și petiții privitoare la diverse probleme cu care se confrunta societatea bucovineană:

– ședința Senatului din 23 iunie 1920: cererea locuitorilor din județul Dorna, prin care roagă Senatul să intervină pentru egalizarea coroanei cu a leului³⁶;

– ședința Senatului din 26 august 1920: raportorul Iuliu Dragomirescu dă citire unei liste cu petiții trimise Comisiei de petiții a Senatului în perioada 22 iunie –

³³ Idem, 5 august 1920, p. 1–2.

³⁴ D.S., M.O., nr. 6, 13 decembrie 1921, p. 50–59.

³⁵ Idem, nr. 13, 14 iulie 1920, p. 149–151; nr. 13, 31 decembrie 1920, p. 126.

³⁶ Idem, nr. 3, 27 iunie 1920, p. 27.

30 iulie 1920, spre a fi rezolvate: 1) Suplica telegrafică a mai multor comercianți țărani din județul Dorna, înregistrată la nr. 1 428/1920, prin care aceștia cer egalizarea la schimb a leului cu coroana (se recomandă ministrului de Finanțe, Take Ionescu); 2) Memoriul Cercului profesorilor secundari români din Bucovina, înregistrat la nr. 1 248/1920, prin care aceștia se plâng de scumpirea alimentelor și articolelor absolute necesare și roagă ca Senatul să intervină pe lângă ministrul Instrucțiunii, Octavian Goga, spre a-i avea în vedere, pentru ca să fie „egalați în salariu” cu colegii lor din Vechiul Regat; 3) Suplica telegrafică a mai multor studenți din Cernăuți, înregistrată la nr. 1 250/1920, prin care aceștia cer înființarea unei Facultăți de Medicină la Cernăuți (se recomandă ministrului Instrucțiunii). Referitor la aceste petiții, Ion Nistor face următoarea precizare: „D-lor senatori, eu văd că cererile acestea au fost numai trimise d-lor miniștri respectivi. Noi nu știm, însă, dacă ele au fost satisfăcute sau ba. Am vrea să știm ce au făcut d-nii miniștri cu aceste cereri, ce curs le-au dat, fiindcă altfel nu este decât o simplă comunicare. [...] De aceea rog Senatul a intervină din nou, spre a obține rezultatele lor”. Răspunsul lui Iuliu Dragomirescu a fost următorul: „Noi am intervenit pentru rezolvarea tuturor acestor cereri de natură administrativă, care au fost adresate Senatului, nu putem să facem altceva și nu aveam altă putere decât să le adresăm puterii executive. Natural, însă, că departamentele respective, în timp, vor comunica dacă aceste cereri vor fi sau nu aprobate”³⁷;

– ședința Senatului din 28 ianuarie 1921: petiția învățătorilor și pensionarilor din Bucovina, prin care se cere îmbunătățirea situației lor materiale; petiția locuitorilor din Bucovina prin care se cere ajutorul statului pentru refacerea devastărilor de război³⁸;

– ședința Senatului din 7 februarie 1921: este prezentată o telegramă adresată Senatului: „Membrii societății centrale a funcționarilor publici din Bucovina, întruniți în Adunarea generală extraordinară, azi, 6 februarie 1921, luând cunoștință de statutul unic al funcționarilor publici, redactat la București de reprezentanții împuterniciți ai societății noastre, împreună cu Societatea funcționarilor publici și cu Uniunea generală a sindicatelor salariaților de stat și județe, a aprobat întru totul statutul și roagă respectuos pe d-nii senatori să binevoiască a da toată atenția acestui proiect de statut, care se va înainta în numele organizațiilor de funcționari, făcând să fie transformat în lege cât mai neîntârziat, întrucât urmărește atât satisfacerea morală a funcționarilor, cât și consolidarea și binele statului”³⁹;

– ședința Senatului din 5 aprilie 1921: este prezentată Legea prin care se fac mai multe modificări în tabloul comunelor rurale, satelor și cătunelor din țară. Conform acesteia, pentru județul Storojineț, comuna Pătrăuți pe Siret se desparte, formând două comune separate, cu numele de Pătrăuții de Jos și Pătrăuții de Sus.

³⁷ Idem, nr. 41, 15 septembrie 1920, p. 817, 819.

³⁸ Idem, nr. 19, 5 februarie 1921, p. 179.

³⁹ Idem, nr. 23, 15 februarie 1921, p. 270.

Pentru județul Suceava: reședința comunei Valea Seacă se schimbă din satul Topile în satul Valea Seacă⁴⁰;

– ședința Senatului din 24 iunie 1921: este prezentat regimul apelor din Bucovina: „În Bucovina, regimul apelor nu este identic ca în Ardeal. Apele din Bucovina sunt guvernate de legea austriacă din 30 mai 1869 și de legea specială pentru Bucovina din 16 martie 1873⁴¹, care împarte apele în două categorii: ape publice, care sunt fluviile și râurile, din punctul de unde încep a fi navigabile și plutitoare și acelea care nu aparțin cuiva, conform dispozițiilor legilor; iar celelalte ape sunt private. Cu alte cuvinte, legea Bucovinei cuprinde între apele private nu numai apele de ploaie și izvoare, dar și unele ape curgătoare”⁴²;

– ședința Senatului din 19 iulie 1921: este prezentat *Tabloul cu petițiile primite și rezolvate de către Comisia de petiții în sesiunea 1920–1921, cu rezoluțiile ce li s-au dat*⁴³: 1) Președintele Societății pensionarilor de stat din Bucovina, județul Rădăuți, cere a se acorda un spor de scumpete egal cu al funcționarilor activi; 2) Președintele Societății funcționarilor publici din Bucovina cere reglarea situației materiale a funcționarilor; 3) Asociația Corpului Didactic din Bucovina se plânge de scumpetea traiului și cere a se lua măsuri în consecință; 4) Președintele Asociației Corpului Didactic Român din Bucovina cere ameliorarea stării materiale a învățătorilor pensionari și asigurarea existenței școlii românești distruse, acordându-se noi resurse; 5) Mai mulți studenți din Cernăuți protestează împotriva reintegrării foștilor profesori universitari germani la Universitatea din Cernăuți; 6) D-na Safta Burduhosu, din comuna Opișani, județul Suceava, cere a fi iertată de amenda la care a fost condamnată de comisia contra speculei; 7) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Bucovina cer egalarea salariilor cu categoriile de funcționari din Vechiul Regat și din Basarabia; 8) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Rădăuți (Bucovina) cer egalarea salariilor cu categoriile de funcționari din Regat; 9) Funcționarii și subfuncționarii judecătorești din Seletin (Bucovina) cer egalarea salariilor cu categoriile de funcționari judecătorești din Vechiul Regat și din Basarabia; 10) Obștea „Gura Negrii”, din comuna Dorna (Suceava), cere a se decide asupra unui teren din acea comună în ceea ce privește dreptul de proprietate. Concluziile acestui raport prezentat în ședința Senatului au fost supuse la vot și admise.

⁴⁰ Idem, nr. 61, 23 aprilie 1921, p. 1120.

⁴¹ Se face referire la Legea despre dispozițiunile privitoare la dreptul asupra apelor, ce s-a rezervat legislațiunii imperiale (Legea nr. 64) și Legea validă pentru Ducatul Bucovinei despre întrebuintarea, regularea și stavelirea apelor (Legea nr. 22). Cf. „Foaia legilor și a ordinăciunilor pentru Ducatul Bucovinei”, Cernăuți, anul IX, 1869, p. 535; anul XIII, 1873, p. 95.

⁴² D.S., M.O., nr. 101, 19 iulie 1921, p. 2492.

⁴³ Idem, nr. 119, 11 februarie 1922, p. 3361, 3362, 3363, 3364.

Ca și în legislatura parlamentară anterioară (1919–1920), parlamentarii bucovineni au participat, în legislatura parlamentară 1920–1922, la dezbaterile unor probleme legate de legislație (în atenția oamenilor politici din Bucovina au stat, în special, Proiectul de lege pentru reforma agrară din Bucovina, Proiectului de lege pentru lichidarea despăgubirilor de război și amortizarea datoriei publice interne, Proiectul de lege pentru reforma contribuțiilor directe) și de administrare a provinciei, din perspectiva consolidării procesului de unificare. De asemenea, au fost dezbătute problemele economice cu care se confrunta provincia, cele sociale, politice, problema naționalităților.

La 22 ianuarie 1922, a fost publicat decretul de dizolvare a Parlamentului, iar cabinetul condus de Ion I. C. Brătianu (19 ianuarie 1922 – 30 martie 1926) a anunțat o nouă consultare a corpului electoral pentru perioada 1–11 martie 1922. Noile adunări legiuitoare urmau să fie convocate la București în data de 27 martie 1922. În Mesajul regal de închidere a Corpurilor legiuitoare, prezentat de către președintele Consiliului de Miniștri, Alexandru Averescu, în ședința Senatului din 20 iulie 1921, se face un bilanț al activității parlamentare din prima sesiune a legislaturii 1920–1922: „Legile cu care ați înzestrat țara în prima sesiune ordinară a acestei legislaturi și în prelungirea ei sunt dovada strălucită că, dându-vă seama de greaua sarcină pe care încrederea țării a pus-o pe umerii domniilor voastre, ați știut să vă faceți cu prisosință datoria. Prin adoptarea cu o majoritate de peste două treimi a reformei agrare din Vechiul Regat și prin așezarea în Constituția țării a principiilor care garantează aplicarea sigură a legii, ați închis pentru totdeauna această vitală chestiune și ați săvârșit unul din actele cele mai însemnate ale analelor noastre parlamentare. Pentru această operă măreață, țara vă va fi veșnic recunoscătoare. Ducând la bun sfârșit și reforma agrară pentru ținuturile de peste Carpați și aceea a Bucovinei, ați împlinit ciclul legiferării agrare pentru întreg Regatul. Pe această bază solidă România nouă va merge cu pași rezeși și siguri către o prosperitate și o înflorire tot mai mare. Mânați de spiritul de dreptate socială pe care nimeni nu-l mai poate nesocoti astăzi, ați desăvârșit o altă operă mare, votând noua lege asupra contribuțiilor directe și a impozitului progresiv pe venit, legea pentru impozitul progresiv pe avere și îmbogățirea din timpul războiului, legea asupra impozitului pe lux și pe cifra afacerilor și legea pentru perceperea și urmărirea veniturilor publice – legi care, toate împreună, constituie una din cele mai complete și mai îndrăznețe reforme din câte s-au încercat în Europa de la război încoace. Legile pentru asigurările muncitorești, pentru sindicatele profesionale, pentru înfrânarea vagabondajului și a cerșetoriei, pentru protecția copiilor, pentru organizarea Casei Muncii C.F.R., precum și Legea asupra regimului apelor etc., sunt dovada interesului ce ați dat celor mai importante chestiuni sociale care preocupă azi lumea civilizată. Viul interes pe care l-ați arătat armatei prin legile pe care le-ați votat în legătură cu puterea noastră armată, mi-au pricinuit o deosebită mulțumire. Vă mulțumesc pentru munca ce ați desfășurat în această sesiune în toate ramurile activității noastre de stat și pentru concursul călduros pe care l-ați dat guvernului meu. Rog pe Cel

Atotputernic să vă aibă sub pază și să reverse peste România Întregită binecuvântarea Sa⁴⁴.

⁴⁴ D.S., M.O., nr. 120, 14 februarie 1922, p. 3450.